

Małgorzata Magdalena Hybka

Udziały gmin w dochodach z podatków wspólnych w Republice Federalnej Niemiec

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio H, Oeconomia 46/3, 185-193

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Katedra Finansów Publicznych,
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

MAŁGORZATA MAGDALENA HYBKA

*Udziały gmin w dochodach z podatków wspólnych
w Republice Federalnej Niemiec*

Municipalities participation in shared tax revenue in Germany

Słowa kluczowe: podatki wspólne, gminy, system wyrównywania finansowego, Republika Federalna Niemiec

Key words: shared taxes, municipalities, financial equalisation system, Germany

Wstęp

Jednym z warunków samodzielności finansowej gmin jest ich konstytucyjne prawo do udziału w dochodach publicznych¹. Samodzielność ta zależy od stopnia decentralizacji finansów publicznych, implikowanego założeniami ustrojowymi danego państwa. Na ogół przyjmuje się, że w państwach unitarnych uprawnienia gmin do samodzielnego pozyskiwania i wydatkowania środków publicznych są bardziej ograniczone niż w państwach federalnych. Należy jednak zauważyć, że również w ramach tych dwóch grup państw występują istotne różnice w zakresie samodzielności finansowej gmin.

W Niemczech dążenie do zapewnienia gminom samodzielności finansowej pozostaje w sprzeczności z innym ważnym celem państwa, jakim jest zmniejszenie różnic poziomu życia mieszkańców poszczególnych krajów związkowych i gmin. Jego osiągnięcie wymaga zastosowania scentralizowanego systemu wy-

¹ A. Szewczuk, *Finanse samorządu terytorialnego – próba wartościowania dorobku teoretycznego na tle oczekiwań otoczenia politycznego, gospodarczego i wspólnot lokalnych*, [w:] K. Jajuga (red.), *Finanse – nowe wyznania teorii i praktyki. Problemy wiodące*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2011, s. 203.

równania finansowego, który wpływa na możliwości podejmowania przez gminy samodzielnych decyzji finansowych. Jednym z elementów tego systemu jest podział podatków wspólnych pomiędzy poszczególne szczeble sektora finansów publicznych oraz podmioty należące do tych szczebli.

Przedmiotem artykułu są zasady poziomej redystrybucji dochodów z podatków wspólnych w Niemczech. Przedstawiono w nim także podatkowe źródła dochodów gmin oraz przeprowadzono analizę wysokości i struktury tych dochodów w latach 2006–2010. Obowiązujące w Niemczech rozwiązania w przedmiotowym zakresie mogą stanowić inspirację dla reform systemu zasilania jednostek samorządu terytorialnego w środki publiczne w innych państwach Unii Europejskiej.

1. Kompetencje podatkowe gmin

Kompetencje poszczególnych związków publicznoprawnych w Niemczech zarówno w zakresie stanowienia prawa podatkowego, uzyskiwania dochodów z podatków, jak i administrowania podatkami są określone w rozdziale X ustawy zasadniczej². Mimo federalnego charakteru państwa uprawnienia legislacyjne gmin są znacznie ograniczone. Prawo do uchwalania ustaw podatkowych przysługuje bowiem jedynie federacji i krajom związkowym. Ustawy dotyczące innych podatków niż monopole skarbowe zaliczane są do tzw. ustawodawstwa konkurencyjnego (*konkurrierende Gesetzgebung*). Oznacza to, że w ich przypadku kompetencje ustawodawcze przysługują krajom związkowym wówczas, gdy ze swoich kompetencji nie skorzystała federacja. Z kolei federacja korzysta ze swoich uprawnień, jeśli w całości lub części przysługują jej dochody z danego podatku lub uchwalenie ustawy federalnej ma na celu względne ujednoczenie warunków życia i zachowanie jedności prawnej i ekonomicznej państwa. Z tego prawa, przewidzianego w art. 105 ust. 2 ustawy zasadniczej, skorzystała federacja przykładowo w odniesieniu do podatków przemysłowego i gruntowego. Stosownie do art. 106 ust. 6 ustawy zasadniczej gminom przysługuje jedynie prawo do ustanawiania stawek podniesienia tych podatków (*Hebesätze*) w granicach określonych przez prawo federalne. Opodatkowanie pozostałymi podatkami lokalnymi, w sytuacji gdy nie zostało ono uregulowane w ustawach federalnych, jest określone w ustawach uchwalonych przez poszczególne kraje związkowe (*Kommunalabgabengesetze*). Na ogół jednak ustawy te zawierają przepisy odnoszące się do podatków lokalnych o pomniejszym znaczeniu fiskalnym (*Bagatellsteuern*)³.

² Grundgesetz (GG) in der Fassung der Bekanntmachung vom 23. Mai 1949 (BGBl. S. 1), zuletzt geändert durch das Gesetz vom 21. Juli 2010 (BGBl. S. 944).

³ Na przykład § 3 ustawy o daninach komunalnych Saary, Kommunalabgabengesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 29. Mai 1998 (Amtsbl. S. 691), zuletzt geändert durch das Gesetz vom 21. November 2007 (Amtsbl. S. 2393).

Według art. 106 ust. 6 ustawy zasadniczej gminom w Niemczech przysługuje prawo do dochodów z podatku przemysłowego i podatku gruntowego, a także z innych lokalnych podatków regulowanych przepisami ustaw uchwalonych przez kraje związkowe (zob. tab. 1). Ponadto mają one udział w dochodach z podatków wspólnych, czyli z podatku dochodowego od osób fizycznych oraz podatku od wartości dodanej. Gminy nie otrzymują całości dochodów z podatku przemysłowego, są bowiem zobowiązane do wpłacania odpowiednich kwot na rzecz federacji i krajów związkowych⁴. Wysokość tych kwot zależy od stawek podatku przemysłowego oraz położenia gminy.

Tabela 1. Kompetencje gmin w zakresie podatków w Niemczech

Podatek	Kompetencje ustawodawcze	Kompetencje w zakresie uzyskiwania dochodów	Kompetencje administracyjne
Podatek dochodowy od osób fizycznych (<i>Einkommensteuer</i>)	federacja	federacja/kraje związkowe/gminy	kraje związkowe
Podatek od wartości dodanej (<i>Umsatzsteuer</i>)	federacja	federacja/kraje związkowe/gminy	kraje związkowe
Podatek przemysłowy (<i>Gewerbesteuer</i>)	federacja	gminy (udział federacji i krajów związkowych)	kraje związkowe/gminy
Podatek gruntowy (<i>Grundsteuer</i>)	federacja	gminy	kraje związkowe/gminy
Podatek od łowiectwa i wędkarstwa (<i>Jagd- und Fischereisteuer</i>)	kraje związkowe	powiaty/gminy	powiaty/gminy
Podatek od posiadania psów (<i>Hundesteuer</i>)	kraje związkowe	gminy	gminy
Podatek od posiadania drugiego mieszkania (<i>Zweitwohnungsteuer</i>)	kraje związkowe	gminy	gminy
Podatek od zezwolenia na wyszynk (<i>Schankerlaubnissteuer</i>)	kraje związkowe	powiaty/gminy	powiaty/gminy
Podatek od imprez rozrywkowych (<i>Vergnügungssteuer</i>)	kraje związkowe	gminy	gminy

Źródło: *Steuerkompetenzen*, www.bundesministerium.de [dostęp: 15.02.2012].

Podatki lokalne, z których gminy uzyskują dochody, są podatkami konsumpcyjnymi (z wyjątkiem podatku od zezwolenia na wyszynk). Niektóre z nich na-

⁴ Zob. § 6 ustawy o reformie finansów gminnych, Gemeindefinanzreformgesetz – Gesetz zur Neuordnung der Gemeindefinanzen in der Fassung der Bekanntmachung vom 10. März 2009 (BGBl. S. 502).

kładane są na podatników tylko w nielicznych gminach (np. podatek od posiadania drugiego mieszkania). W większości krajów związkowych dochody z podatku od łowiectwa i wędkarstwa przysługują powiatom, natomiast dochody z podatku od zezwolenia na wyszynk przypadają z zasady gminom, jednak w niektórych krajach związkowych w dochodach tych mają także udział powiaty.

Kompetencje administracyjne w zakresie podatków uregulowane są w art. 108 ustawy zasadniczej. W przypadku podatków wspólnych przysługują one krajom związkowym. W odniesieniu do podatków lokalnych, z których dochody wpływają w całości do budżetów gmin lub ich związków, kraje związkowe przekazały gminom w całości lub części swoje uprawnienia w zakresie administrowania tymi podatkami (zob. tab. 1).

2. Zasady podziału dochodów z podatków wspólnych pomiędzy gminy

Podatkami wspólnymi (*Gemeinschaftssteuern*), w których udział mają gminy, są podatek dochodowy od osób fizycznych i podatek od wartości dodanej. W Niemczech gminy mają udział we wpływach w podatku dochodowym od osób fizycznych od 1 stycznia 1970 roku. Zgodnie z § 1 ustawy o reformie finansów gminnych gminy otrzymują 12% ogółu dochodów z podatku od dochodów kapitałowych (*Kapitalertragsteuer*) oraz 15 % ogółu dochodów z podatku od wynagrodzeń (*Lohnsteuer*) i podatku dochodowego z pozostałych źródeł (*Einkommensteuer*). Udział poszczególnych gmin w rozpatrywanych dochodach określany jest według ustawowych kryteriów. Ustawodawca przy określaniu tych kryteriów kierował się następującymi wytycznymi⁵:

1. wysokość udziału powinna uwzględniać wysokość dochodów podatkowych poszczególnych gmin,
2. różnice dochodów podatkowych gmin o zbliżonej wielkości i podobnym zapotrzebowaniu na środki finansowe powinny być minimalne,
3. różnice dochodów podatkowych gmin o różnej wielkości powinny zostać zachowane.

Wysokość udziału danej gminy we wpływach z podatku dochodowego zależy od dochodu do opodatkowania i podatku zapłaconego przez jej mieszkańców w określonym ustawowo roku. Rok stanowiący podstawę do określania tego udziału jest zmieniany co trzy lata. Na przykład w latach 2012–2014 udział gmin we wpływach z podatku dochodowego od osób fizycznych jest określany na podstawie danych o podatku zapłaconym i dochodzie do opodatkowania w 2007 roku. Kwestia ta jest regulowana w rozporządzeniach wydawanych przez Fe-

⁵ J. Rose, *Kommunale Finanzwirtschaft Niedersachsen*, Deutscher Gemeindeverlag GmbH, Kiel 2009, s. 138–139.

deralnego Ministra Finansów⁶. W kalkulacji udziału (tzw. kwoty kluczowej – *Schlüsselzahl*) przypadającego danej gminie bierze się pod uwagę dochód podatnika do opodatkowania nieprzekraczający określonych kwot maksymalnych (przykładowo w latach 2006–2014 kwoty 30 000 euro, jeżeli podatnik rozlicza się samodzielnie i 60 000 euro, jeżeli podatnik rozlicza się wspólnie z małżonkiem)⁷.

Udział danej gminy w dochodach z podatku dochodowego od osób fizycznych (AG) określa się według następującego wzoru:

$$AG = \frac{PZG}{PZK} \times GA,$$

gdzie *PZG* – podatek dochodowy zapłacony przez mieszkańców gminy od dochodu do opodatkowania z uwzględnieniem kwot maksymalnych, *PZK* – podatek dochodowy zapłacony przez mieszkańców kraju związkowego, na terenie którego gmina jest zlokalizowana, od dochodu do opodatkowania z uwzględnieniem kwot maksymalnych, *GA* – ustawowy udział gmin w dochodach z podatku dochodowego od osób fizycznych.

Od 1 stycznia 1998 roku gminy w Niemczech mają udział w podatku od wartości dodanej w wysokości 2,2%⁸. Do końca 2008 roku dochody z VAT dla wszystkich gmin były dzielone pomiędzy stare i nowe kraje związkowe w proporcji 85:15. Podstawę ich podziału między stare kraje związkowe stanowiły dwa składniki, którym przyznano następujące wagi:

– 60% – wysokość dochodów z podatku przemysłowego w latach 1990–1997 (w 70%) i liczba zatrudnionych zobowiązanych do płacenia składek ubezpieczenia społecznego – średnia z lat 1990–1998 (w 30%),

– 40% – wysokość dochodów z podatku przemysłowego od kapitału w 1995 roku, przy zastosowaniu przeciętnej stawki podniesienia podatku obowiązującej w latach 1995–1998.

Z kolei dochody z VAT dla wszystkich gmin nowych krajów związkowych były dzielone między gminy według dwóch kryteriów z następującymi wagami:

– 70% – suma udziałów poszczególnych gmin w dochodach z podatku przemysłowego w latach 1992–1997,

⁶ Na przykład rozporządzenie z dnia 28 września 2011 roku, Verordnung über die Ermittlung der Schlüsselzahlen für die Aufteilung des Gemeindeanteils an der Einkommensteuer für die Jahre 2012, 2013 und 2014 vom 28. September 2011 (BGBl. I S. 1950).

⁷ Pomędzy gminy dzielona jest kwota przypadająca krajom związkowym, której wysokość ustala się stosownie do przepisów ustawy o zasadach podziału dochodów podatkowych, Zerlegungsgesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 6. August 1998 (BGBl. S. 1998), zuletzt geändert durch das Gesetz vom 7. Dezember 2011 (BGBl. S. 2592).

⁸ J. Müller, *Die Beteiligung der Gemeinden an den Gemeinschaftsteuern. Bestand und Reform*, LIT Verlag Dr. W. Hopf, Berlin 2010, s. 9.

– 30% – liczba zatrudnionych zobowiązanych do płacenia składek ubezpieczenia społecznego (średnia z lat 1990–1998).

Od 1 stycznia 2009 roku dochody z VAT dla wszystkich gmin są dzielone między poszczególne gminy na jednolitych zasadach dla wszystkich gmin. Kryteria ich podziału stanowią kombinację poprzednio obowiązujących kryteriów alokacji dochodów z VAT między gminy starych i nowych krajów związkowych. Kryteria te i ich wagi są następujące:

- 25% – wysokość dochodów z podatku przemysłowego w latach 2004–2009,
- 50% – liczba zatrudnionych zobowiązanych do płacenia składek ubezpieczenia społecznego (z wyjątkiem pracowników sektora publicznego) w latach 2007–2009, każdorazowo w dniu 30 lipca,
- 25% – wysokość wypłaconych wynagrodzeń podlegających składkom ubezpieczenia społecznego w latach 2006–2008 (z wyjątkiem wynagrodzeń pracowników sektora publicznego).

Przypadający gminom udział w podatku od wartości dodanej jest określany według następujących reguł:

- w latach 2009–2011 w 75% według starych zasad i w 25% według nowych zasad,
- w latach 2012–2014 w 50% według starych zasad i w 50% według nowych zasad,
- w latach 2015–2017 w 25% według starych zasad i w 75% według nowych zasad.

Ponadto, w określonych przez prawo federalne przypadkach, kraje związkowe są uprawnione do poziomego rozdzielenia maksymalnie 20% kwoty przysługującego gminom udziału w tym podatku.

3. Podatki jako źródło dochodów gmin w latach 2006–2010

Z przedstawionych w tab. 2 danych o dochodach podatkowych gmin w Niemczech wynika, że najbardziej wydajnym podatkiem gminnym jest podatek przemysłowy. W latach 2006–2010 jego udział w tych dochodach wahał się w przedziale od 40,2% do 46,6%.

Podatnikami tego podatku są przedsiębiorstwa zlokalizowane na terytorium Niemiec⁹, a podstawą opodatkowania jest dochód z działalności przemysłowej (*Gewerbeertrag*), którego wysokość określa się na podstawie przepisów ustawy

⁹ Zob. § 2 ust. 1 ustawy o podatku przemysłowym, *Gewerbesteuer*gesetz in der Fassung der Bekanntmachung

vom 15. Oktober 2002 (BGBl. I S. 4167), zuletzt geändert durch das Gesetz vom 7. Dezember 2011 (BGBl. S. 2592).

Tabela 2. Podatkowe źródła dochodów gmin w latach 2006–2010 (w mln euro)

Wyszczególnienie	2006	2007	2008	2009	2010
Podatki wspólne	24 989	28 263	31 316	29 265	28 502
Podatek dochodowy od osób fizycznych	21 944	24 861	27 802	25 732	24 908
Podatek od wartości dodanej	3 045	3 402	3 514	3 533	3 594
Podatki gminne	42 305	44 426	45 684	39 120	41 855
Podatek gruntowy A*	353	355	356	356	361
Podatek gruntowy B**	10 045	10 358	10 451	10 580	10 954
Podatek przemysłowy netto***	31 356	33 141	34 253	27 513	29 787
Pozostałe podatki gminne	551	572	624	671	753
Dochody podatkowe ogółem	67 294	72 689	77 000	68 385	70 357

* Dochody z opodatkowania gruntów przeznaczonych na cele rolnicze i leśne.

** Dochody z opodatkowania gruntów przeznaczonych na cele nierolnicze i nieleśne.

*** Podatek przemysłowy po potrąceniu udziału federacji, krajów związkowych oraz kwoty zwiększenia udziału krajów związkowych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Bund – Länder, Finanzbeziehungen auf der Grundlage der geltenden Finanzverfassungsordnung*, Bundesministerium der Finanzen, Berlin 2011, s. 21–24.

o podatku dochodowym od osób fizycznych¹⁰ lub ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych¹¹, a następnie koryguje o wymienione w ustawie o podatku przemysłowym odliczenia. Wysokość podatku jest określana w kilku etapach. W pierwszym dochód z działalności przemysłowej zostaje pomniejszony o kwotę wolną od podatku¹² i pomnożony przez tzw. stawkę pomiaru podatku w wysokości 3,5% (*Steuermesszahl*). W ten sposób otrzymuje się tzw. kwotę pomiaru podatku (*Steuermessbetrag*). W drugim uzyskaną kwotę mnoży się przez tzw. stawkę podniesienia podatku (*Hebesatz*). Wysokość stawki podniesienia podatku jest ustalana przez gminy, nie może być jednak niższa niż 200%. Na przykład w 2010 roku jej średnia wysokość wynosiła 386%.

Ważnym źródłem dochodów gmin są podatki wspólne. W latach 2006–2010 ich udział w dochodach podatkowych gmin wahał się przedziale od 37,1% do 42,8%. Z dwóch podatków wspólnych największe znaczenie w dochodach podatkowych gmin miał podatek dochodowy od osób fizycznych. Roczne wpływy gmin z tego podatku były średnio jedynie o 6 mln euro niższe niż z podatku przemysłowego. W rozpatrywanych latach relatywnie niskie były natomiast dochody gmin z podatku od wartości dodanej. Jego udział w ich dochodach podatkowych nie przekraczał bowiem wówczas 5,2%.

¹⁰ Einkommensteuergesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 8. Oktober 2009 (BGBl. I S. 3366, 3862), zuletzt geändert durch das Gesetz vom 20. Dezember 2011 (BGBl. S. 2854).

¹¹ Körperschaftsteuergesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 15. Oktober 2002 (BGBl. I S. 4144), zuletzt geändert durch das Gesetz vom 7. Dezember 2011 (BGBl. S. 2592).

¹² Kwota ta w 2012 roku wynosi 24 500 euro.

Innym istotnym podatkiem gminnym jest podatek gruntowy¹³. W badanych latach jego udział w dochodach podatkowych gmin w Niemczech wynosił od 14,0% do 16,1%. Podatkiem tym są opodatkowane grunty rolnicze i leśne (A) oraz grunty przeznaczone na cele nierolnicze i nieleśne (B). Przedmiotem opodatkowania są natomiast wszystkie grunty stanowiące gospodarstwo rolne i leśne, a także pozostałe grunty, użytkowane na cele nierolnicze i nieleśne, położone na terytorium Niemiec. Podstawa opodatkowania jest uzależniona od położenia nieruchomości i jej przeznaczenia. Określa się ją przez pomnożenie wartości nieruchomości przez kwotę pomiaru podatku wynoszącą:

- dla przedsiębiorstw zajmujących się działalnością rolniczą i leśną, bez względu na ich położenie – 6‰,
- dla nieruchomości położonych w starych krajach związkowych, w zależności od typu i charakteru nieruchomości – od 2,6‰ do 3,5‰,
- dla nieruchomości znajdujących się w nowych krajach związkowych – od 5‰ do 10‰, w zależności od rodzaju nieruchomości i gminy, na której terytorium się ona znajduje.

Gmina określa wysokość podatku gruntowego przez pomnożenie podstawy opodatkowania przez stawkę podniesienia podatku. Gminy mają swobodę w zakresie ustalania wysokości stawek podniesienia podatku, mogą więc na przykład przez ich obniżenie zachęcać przedsiębiorstwa do inwestowania na swoim terytorium. W 2010 roku jej średnia wysokość dla gruntów rolniczych i leśnych wynosiła 301%, a dla pozostałych – 389%.

Pozostałe podatki lokalne przynoszą gminom niewielkie dochody w porównaniu do podatku przemysłowego, podatku gruntowego oraz udziałów w podatkach wspólnych. Na przykład w 2009 roku łączne wpływy wszystkich gmin wynosiły¹⁴: z podatku od imprez rozrywkowych – 265,0 mln euro, z podatku od posiadania psów – 232,2 mln euro, z podatku od posiadania drugiego mieszkania – 86,6 mln euro, z podatku od łowiectwa i wędkarstwa – 21,3 mln euro.

Zakończenie

Gminom w Niemczech przysługuje niewielki zakres władztwa podatkowego. Konstrukcja najbardziej wydajnych podatków jest uregulowana w ustawach uchwalonych przez federację lub kraje związkowe. Gminy nie stanowią bowiem autonomicznego szczebla sektora finansów publicznych. Podlegają one krajom związkowym, będąc ich integralną częścią.

¹³ Grundsteuergesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 7. August 1973 (BGBl. I S. 965), zuletzt geändert durch das Gesetz vom 19. Dezember 2008 (BGBl. S. 2794).

¹⁴ *Rechnungsergebnisse der kommunalen Haushalte*, Statistisches Bundesamt Deutschland, Wiesbaden 2011, s. 22.

Podstawowym źródłem dochodów własnych gmin są wpływy z podatku przemysłowego i podatków wspólnych. Podział dochodów z podatków wspólnych między gminy zmierza do zmniejszenia zróżnicowania dochodów gmin o zbliżonej wielkości, a zróżnicowanym potencjale podatkowym. Kryteria tego podziału były zmieniane co kilka lat. W następstwie tego system redystrybucji dochodów z podatków wspólnych między gminy został ujednoczony dla starych i nowych krajów związkowych. Nadal cechuje się on jednak znacznym skomplikowaniem, a ograniczona samodzielność finansowa gmin skutkuje ich nadmiernym uzależnieniem od środków przekazywanych przez federację w formie subwencji.

Bibliografia

- Bund – Länder, Finanzbeziehungen auf der Grundlage der geltenden Finanzverfassungsordnung*, Bundesministerium der Finanzen, Berlin 2011.
- Einkommensteuergesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 8. Oktober 2009 (BGBl. I S. 3366, 3862), zuletzt geändert durch das Gesetz vom 20. Dezember 2011 (BGBl. S. 2854).
- Gemeindefinanzreformgesetz – Gesetz zur Neuordnung der Gemeindefinanzen in der Fassung der Bekanntmachung vom 10. März 2009 (BGBl. S. 502).
- Gewerbsteuergesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 15. Oktober 2002 (BGBl. I S. 4167), zuletzt geändert durch das Gesetz vom 7. Dezember 2011 (BGBl. S. 2592).
- Grundgesetz (GG) in der Fassung der Bekanntmachung vom 23. Mai 1949 (BGBl. S. 1), zuletzt geändert durch das Gesetz vom 21. Juli 2010 (BGBl. S. 944).
- Grundsteuergesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 7. August 1973 (BGBl. I S. 965), zuletzt geändert durch das Gesetz vom 19. Dezember 2008 (BGBl. S. 2794).
- Kommunalabgabengesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 29. Mai 1998 (Amtsbl. S. 691), zuletzt geändert durch das Gesetz vom 21. November 2007 (Amtsbl. S. 2393).
- Körperschaftsteuergesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 15. Oktober 2002 (BGBl. I S. 4144), zuletzt geändert durch das Gesetz vom 7. Dezember 2011 (BGBl. S. 2592).
- Müller J., *Die Beteiligung der Gemeinden an den Gemeinschaftssteuern. Bestand und Reform*, LIT Verlag Dr. W. Hopf, Berlin 2010.
- Rechnungsergebnisse der kommunalen Haushalte*, Statistisches Bundesamt Deutschland, Wiesbaden 2011.
- Rose J., *Kommunale Finanzwirtschaft Niedersachsen*, Deutscher Gemeindeverlag GmbH, Kiel 2009.
- Steuerkompetenzen*, www.bundesministerium.de [dostęp: 15.02.2012].
- Szewczuk A., *Finanse samorządu terytorialnego – próba wartościowania dorobku teoretycznego na tle oczekiwań otoczenia politycznego, gospodarczego i wspólnot lokalnych*, [w:] K. Jajuga (red.), *Finanse – nowe wyznania teorii i praktyki. Problemy wiodące*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2011.
- Verordnung über die Ermittlung der Schlüsselzahlen für die Aufteilung des Gemeindeanteils an der Einkommensteuer für die Jahre 2012, 2013 und 2014 vom 28. September 2011 (BGBl. I S. 1950).
- Zerlegungsgesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 6. August 1998 (BGBl. S. 1998), zuletzt geändert durch das Gesetz vom 7. Dezember 2011 (BGBl. S. 2592).